

”Till pappers får barnet stöd, i praktiken inte”

Hur upplever föräldrar till barn med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning att stödet för inläring och skolgång förverkligats

SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG

INNEHÅLL

Sammanfattning och förslag	3
Resultaten	4
Behov av ändring i lagstiftning och riktlinjer	7
Förslagen	10

Sari Valjakka
Ylva Krokfors
Jonna Marttinen
Johanna Meriläinen
Annika Tyynysniemi
Hannu T. Vesala

SAMMANFATTNING OCH FÖRSLAG

I enlighet med principen för inklusion har allt fler elever med stödbehov flyttats från specialskola till närskola och en del av dem omfattas numera av den allmänna undervisningen i alla fall på deltid, då specialskolor lagts ner. Det starka stödet som tillhandahållits i specialskolorna har ofta inte följt med eleven till närskolan. I årsskiftet 2020–2021 genomförde det nationella samarbetsförbundet för handikappförbunden, Handikappforum, med stöd av Människorättscentret, en enkät som kartlade erfarenheter i skolvardagen för vårdnadshavare till barn med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning inom grundläggande utbildningen. Målet var att utreda familjernas upplevelser av hur dessa barns skolgång och skolvardag förlöpt samt hur stödet för inläringen och skolgången förverkligats. Enkätstudien genomfördes både på finska och svenska.

Enkäten besvarades av 595 föräldrar. I frågematerialet var de största funktionsbegränsnings- eller funktionsnedsättningsgrupperna neuropsykiatriska syndrom (57 %), intellektuell funktionsnedsättning (16 %) och neurologisk sjukdom eller neurologisk funktionsnedsättning (15 %). Frågematerialet uppskattas åtminstone någorlunda väl representera skolbarn med funktionsnedsättning inom grundskolan (Vesala och Valjakka 2022) . På grund av storleksskillnader i grupperna låg tyngdpunkten i de kvantitativa resultaten på de upplevelser som föräldrarna inom de stora grupperna haft. Den största gruppen, som besvarade enkäten, var föräldrar, vars barn hade något neuropsykiatriskt syndrom förknippat med utveckling (autismspektret, ADHD, Tourette, utvecklingsrelaterad språkstörning). Nedan omtalas dessa barn som "barn inom neurospektret".

RESULTATEN

Enligt erfarenheter hos föräldrar till barn med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning förverkligas stödformerna i skolorna ojämnt, omväxlande och på många håll bristfälligt, särskilt i klasser och undervisningsgrupper inom den allmänna undervisningen (se även Valjakka m.m. 2019) . Omkring 40% av föräldrarna var missnöjda med genomförandet av inlärnings- och skolgångsstödet och tillgången till hjälp under skoldagen. Skolornas personaldimensionering är strikt och föräldrarna lyfte fram till exempel det otillräckliga antalet skolgångsbiträden samt den stora omsättningen. Enligt 43 % av dem som besvarade enkäten saknade lärarna och skolgångsbiträdena kompetens att i undervisningen stöda barn med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning och speciellt barn inom neurospektret. Föräldrarna berättade att de fortsatt hade ett stort ansvar i ordnandet av stödformer för barnet. Omkring hälften av föräldrarna upplevde att barnet inte hade fått stöd i rätt tid. En del av familjerna var tvungna att engagera sig i flera år långa tvister för att få tillgång till stödformer. Stödet förverkligades heller inte alltid i praktiken enligt uppgjorda planer och loggar. Föräldrar, vars barn med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning gick i en klass eller undervisningsgrupp i den allmänna undervisningen var klart mindre nöjda med det stöd som barnet erhållit i anslutning till inläring och skolgång, än föräldrar till barn i specialklass.

Det individuella, helhetstödet samt det att stödet gavs i rätt tid, förverkligades knappast alls i skolvardagen. Det var svårt att få hjälp och stöd för situationer utanför lektionerna, såsom på

raster och vid måltider. Det var svårt att få stöd i social kompetens särskilt om barnet hade goda kognitiva kunskaper. Förutom lektionerna borde man uppmärksamma att stöd vid behov ges för kompisrelationer som påverkar välmående och i skoldagens skuggzoner eftersom raster, måltider och förflyttningar är viktiga sociala sammanhang i skolvardagen.

Föräldrarna berättade även om stora undervisningsgrupper, bristen på platser i mindre grupper samt bullriga skolutrymmen, som var för små i förhållande till antalet barn, där barnen hade svårigheter att koncentrera sig. För många barn med funktionsnedsättning och funktionsbegränsning är bullriga och trånga utrymmen avsedda för ett stort antal barn som dessutom används av flera undervisningsgrupper samtidigt utmanande. Planeringen och genomförandet av nya inlärningsutrymmen varierar mycket vilket ledde till att även barnets och familjernas upplevelser av inlärningsmiljöerna varierade. Förverkligandet av individuella arrangemang och anpassningar varierade kraftigt mellan skolorna och enligt 37 % av svaranden motsvarade de inte barnets behov. Hjälpmedel var inte alltid tillgängliga under skoldagen och föräldrarna såg sig ofta tvungna att skaffa dem på egen hand. Skolpersonalen saknade också kompetens att använda hjälpmedlen och i att lära ut användningen av dem till barnen.

Enligt svaren från föräldrarna förverkligades inlärnings- och skolgångsstödet och behovsanpassningar allra sämst för barnen inom neurospektret. Föräldrarna till dessa barn berättade om otaliga problem och fördröjningar med att få stödformer, individuella arrangemang och anpassningar av skolmiljön för barnen. För en del av dessa barn hade de behovsanpassade stödformerna fördröjts kännbart, vilket medförde att barnets eller den ungas välmående hunnit försämrats på många sätt. Då problemen tillspetsades uppstod skolfrånvaro eller utmanande beteende, som man från skolans håll försökte lösa med tunga och ofta dyrare särlosningar så som sjukhuskola och barnskyddsanmälningar. I värsta fall var konsekvensen att barnet till och med placerades utanför hemmet vilket medför stort mänskligt lidande för både barnet och familjen samt innebär en stor kostnad för samhället. En del av föräldrarna löste situationen genom att ta barnet i hemskola, även som en konsekvens av påtryckningar från skolans håll. I dessa lägen kunde även föräldern också bli utbränd och insjukna och därmed vara oförmögen att utföra arbete eller delta i arbetslivet.

BEHOV AV ÄNDRING I LAGSTIFTNING OCH RIKTLINJER

Enligt studier varierar förverkligandet av inlärnings- och skolgångsstödet mycket i olika kommuner och skolor, och detta görs på många ställen bristfälligt. Bristen på tillräckliga stödformer försätter barn med stödbehov i en sämre situation än övriga barn. För att säkerställa jämlik och likvärdig behandling av eleverna och tillräckliga stödformer behövs klarare riktlinjer och mer specifik lagstiftning för stödjandet av inläring och skolgång. Innehållen i trestegsstödet och omfattningen på stödformerna bör definieras noggrannare i lagstiftningen. Dessutom ska ett enhetligt system för inlärningsstöd omfatta hela skolstigen från tidig fostran till det tredje stadiet. Ett enhetligt verkställande bör säkerställas med tillräcklig styrning och utbildning. Tillräckliga och bestående resurser bör garanteras för att förverkliga stödet, och man bör ombesörja elevens rättssäkerhet. Dessutom är det viktigt att se till att elevgrupperna inte är överdimensionerade och att det finns tillräckligt med platser i mindre grupper för den som behöver det.

För att jämlikheten för elever med funktionsbegränsning och funktionsnedsättning i förhållande till övriga elever ska kunna förverkligas, behövs det lösningar som utgår från barnens behov för att förverkliga stödet för inläringen. Lösningarna ska beakta de individuella behoven hos barnen med funktionsnedsättning. Många av dessa elever skulle dra nytta av att de vuxna i skolan kunde identifiera och beakta deras behov. Det centrala är att barnets stödbehov identifieras tidigare och att en noggrann bedömning och planering av stödformerna görs samt att effek-

terna av detta följs upp. Det förutsätter en förstärkning av lärares och skolassistenters kompetens samt ett fungerande samarbete mellan hem och skola. Att genuint lyssna på både barnet och föräldrarna, som känner sitt barn bäst, är centralt. Mångprofessionellt samarbete behövs dessutom mellan undervisningen, elevvården och vid behov de sakkunniga inom social- och hälsovården.

Förutom individuella stödformer skapar en fysisk skolmiljö som saknar hinder för både kropp och sinne en grogrund för en lyckad inklusion. En väl planerad inlärningsmiljö stöder alla barns inläring och innebär sparade omkostnader på lång sikt, medan en dåligt planerad miljö försvårar inläringen för många barn samt ökar på behovet av stödformer och biträden. Mer omfattande och klara minimikrav än i nuläget är nödvändiga i Finland, gällande kriterier för planeringen av inlärningsmiljöer, där utrymmens tillräcklighet beaktas. Hänsyn till elevantal samt friheten att röra sig i utrymmen - både ur ett fysiskt och psykiskt perspektiv - bör tas. Enligt enkäten har cirka 8 % av alla barn överkänslighet som berör sinnen. De är vanliga särskilt bland barn och unga inom neurospektret. Det behövs också mer information och kunnande om individuella arrangemang och rimliga anpassningar som följer diskrimineringslagen. Enligt den lagen ska arrangören av undervisningen göra rimliga anpassningar för att säkerställa likabehandling för personer med funktionsnedsättning i enskilda situationer. Att vägra rimliga anpassningar är att diskriminera.

Utgående från resultaten i Skolenkäten 2021 skulle stöd behövas även för att förstå och acceptera mångfald och för att föra fram att alla elever har jämlik rätt att lära sig, även om en del behöver olika stödformer, individuella arrangemang och anpassningar. Det kan innebära en utmaning att föra fram och i ord klä detta för eleverna och lärarna på ett sätt som inte färgas av attityder. Här kunde kompetensen och kunskapen inom de förbund som arbetar med funktionsnedsättning alltmer utnyttjas inom exempelvis personalfortbildning. Mer forskning behövs om stödbehovet och det praktiska förverkligandet av stödformer samt stödformernas och inlärningsmiljöernas inverkan på skolresultat, välmående och övergången från grundläggande utbildningen till andra stadiet för barn med funktionsnedsättning.

En lyckad inklusion kräver tillräckliga resurser, specialkompetens samt att inlärningsmiljöerna är både fysiskt och informationstekniskt tillgängliga. I nuläget går utvecklingen i motsatt riktning.

FÖRSLAGEN

För att barn och unga med funktionsnedsättning ska ha en jämlik rätt att lära sig föreslår Handikappforum följande:

1.

Ett trestegsstöd, som omfattar hela skolsystemet från tidig fostran till tredje stadiet bör tas i bruk samt en klarare definition av innehållet i stödet och omfattningen på stödformerna införs i lagstiftningen. Tillräckliga och bestående resurser bör säkerställas för att stödet ska förverkligas.

2.

Stärka lärarnas, ledarnas och assistenternas yrkeskunskap om ledningen av och undervisningen för elever med funktionsnedsättning och elever inom neurospekret i grundutbildningen och den kompletterande utbildningen samt med konsultations- och handledningstjänster. Likaså bör en stärkning ske av förståelsen för och acceptansen av mångfalden.

3.

Säkerställa att elevgrupperna inte är för stora och att det finns tillräckligt med platser i mindre grupper för behövande.

4.

Utveckla och ta i bruk verktyg och verksamhetsmodeller för att identifiera stödbehov samt att uppskatta handlingsförmåga. I uppskattningen ska man på ett övergripande sätt beakta elevens behov för inläringen och skolgången, där behoven av anpassning i inlärningsmiljön och de individuella arrangemangen

även beaktas. Samarbetet mellan hem och skola är viktigt för att identifiera stödbehovet, likaså ett mångprofessionellt samarbete inom undervisningen, elevvården och social- och hälsovårdens yrkespersoner. Inom välfärdsområdena bör samarbetsstrukturerna mellan social- och hälsovårdssektorn och bildningsväsendet särskilt beaktas.

5.

Utveckla inlärningsmiljöerna så att de möjliggör och stöder alla barns inläring. I planerandet av skolutrymmen behövs det fortsatt mera omfattande och klarare minimikrav och kriterier, där utrymmenas tillräcklighet beaktas och hänsyn tas till att skolmiljön är tillgänglig fysiskt och för alla sinnesfunktioner.

6.

Stärka elevernas rättssäkerhet genom att bland annat utreda behovet av en nationell övervaknings- och styrmodell för småbarnspedagogiken och utbildningen och därtill hörande ändringar i lagstiftningen. Som en del av denna helhet bör en utredning om ett system med elevombudsman i Finland göras, sanktioner tas i bruk samt den tillsynsmyndighetens verksamhet och befogenheter i övervakningen av skolor och läroinrättningar stärkas. Möjligheten till överklagbart förvaltningsbeslut om intensifierat stöd bör införas. Enligt enkäten är den nuvarande egenkontrollen inom grundläggande utbildningen otillräcklig särskilt då det gäller tryggandet av rättigheterna för de mest utsatta eleverna.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

www.vammaisfoorumi.fi

